

TOKAJI ZSOLT

Nemzetépítés mitikus eredetű fajelmélettel. A Sárga Császár alakja és szerepe Zou Rong *A forradalmi hadsereg* című röpiratában

Bevezetés

1911-ben a Kínát uraló mandzsu Qing-dinasztiát (Qing chao 清朝; 1644–1911) forradalom döntötte meg, amely egyben a monarchikus államformának is véget vetett. A forradalom ideológiai előkészítésében aktívan részt vevő fiatal értelmiség felismerte, hogy a tömegbázis, a „nagy csoport” (*daqun* 大群) megteremtésének hatékony eszköze a nemzetépítés. Azt is felismerték, hogy ehhez elengedhetetlen, hogy a tömegek a hagyományos kínai világképbe nehezen illeszthető nemzetben gondolkodjanak, hogy rendelkezzenek nemzettudattal. Ehhez a folyamathoz bizonyult hasznos segítségnek a nacionalizmus (*minzuzhuyi* 民族主義) és a patriotizmus (*aiguozhuyi* 愛國主義) eszköztára. Ebben a szellemben igyekeztek a propaganda révén a tömegekben feléleszteni és megerősíteni a nemzettudatot. Ehhez többek között az érzelmekre erősen ható történelmi toposzokat és szimbólumokat is felhasználtak.

A XVIII–XIX. században, a modern európai nemzetek kialakulásában, kialakításában is bőven találni példát arra, hogy a régmúlt korok gyakran mitikus emlékeket szimbólummá emeltek, és így kapcsolták a nemzet fogalmának egy magasztos ősi, régi előképéhez. Míg példának okáért a magyar nemzettudat kialakulásában jelentős szerepet játszott Árpád vezér alakja, addig Kínában a köztársaságpárti, forradalmi fiatal értelmiség a legendás Sárga Császár (Huang Di 黃帝) személyét találta a legalkalmasabbnak arra, hogy őt „első ősnek” (*shizū* 始祖) megtéve nemzetté kovácsolja a hanok (*hanren* 漢人) tömegét. A han nemzet fogalmát elsősorban és szükségszerűen az elnyomó mandzsuokkal szemben igyekeztek definiálni és elmagyarázni. Ennek során kiérlelődött egy sajátos kínai fajelméleti rendszer, amely a máig ható nagyhan sovinizmus (*da hanzuzhuyi* 大漢族主義) alapjává vált.

Tanulmányomban ezt a jelenséget kísérem nyomon egy, a korban igen jelentős, 1903-ban megjelent forradalmi röpirat alapján. Zou Rong (鄒容; 1885–1905) írása – amely *A forradalmi hadsereg* (*Geming jun* 革命軍; a továbbiakban: *Gf*) címet viseli – bár a kínai és a nemzetközi szakirodalom szerint is rendkívül jelentős szerepet játszott a kínai nemzettudat formálásában és elmélyítésében, ugyanakkor alapos elemzésére és értékelésére máig nem került sor.¹ Ennek oka alighanem a Zou Rong

¹ Részletes elemzés nélkül említi, foglalkozik vele pl. Frank DIKÖTTER: *The Discourse of Race in Modern China*, Oxford, New York etc., Oxford University Press, 2015, 74; Rebecca E. KARL: *Staging the World: Chinese Nationalism at the Turn of the Twentieth Century*, Durham–London, Duke University Press, 2002, 86–87; Elisabeth KASKE: *The Politics of Language in Chinese Education, 1895–1919*, Sinica Leidensia, Vol. 82. Leiden and Boston, Brill, 2008, 174–175.

által megfogalmazott, népirtásra buzdító, fajelméletre alapozott, szélsőséges radikalizmusban keresendő.

A kutatás témájához kapcsolódó kínai szövegekben gyakorta felbukkanó *zhong* (種) kifejezést igyekszem következetesen „faj”-ként fordítani. Ezzel kapcsolatban azonban megjegyzem, hogy nem kívánom azt a látszatot kelteni, hogy Kínában a XX. század elejének forradalmi gondolkodói a biológiai értelemben vett különböző emberi fajok (angolul *species*) meglétét feltételezték volna. Ilyen teória nem létezett. Az angol nyelvű nemzetközi szakirodalom a kínai *zhong* esetében a *race* („rassz”) fordítást részesíti előnyben, aminek szolgai módon történő magyarra átültetését azonban nem találom szerencsésnek. Az angol (illetve francia) *race* az eltérő társadalomtörténeti és történelmi kontextusok miatt nem feleltethető meg pontosan a magyar rassznak és fajnak. A nemzetközi szakirodalomban a *race* folyamatosan jelentésmódosulásokon esett át, a magyar közbeszédben azonban ilyen kritikai újraértelmezési fordulat nem következett be. 1945 után a „faj” kifejezés a náci fajelmélet átkát, kellemetlen konnotációját is magán viseli, ezért anakronisztikusan hathat. Azonban, ahogyan a kínai szövegekből is kitűnik, a *zhong* kifejezés épp a sajátosan kínai, idegenyűlő fajelmélet központi fogalma, ezért indokoltnak érzem „faj”-ként fordítani.

A téma szempontjából a legátfogóbb és a legfontosabb szakmunka alighanem Frank Dikötter *The Discourse of Race in Modern China* című monográfiája, amely először 1992-ben jelent meg, majd 2015-ben bővített, átdolgozott kiadásban is napvilágot látott. A kutatásomhoz további segítséget jelentett Prasenjit Duara 1995-ös, Rebecca E. Karl 2002-es és Marc Andre Matten 2009-es könyve.² A tanulmányban szereplő szemelvények fordítását az eredeti kínai szövegek alapján készítettem, de a *GJ* esetében a saját munkámat összevettem a John Lust által angolra fordított, 1968-ban megjelent szöveggel. A könyvben szereplő, Lust által írt Zou Rong életrajz és a *GJ*-vel kapcsolatos tanulmány szintén sok segítséget jelentett.³

Történeti háttér

A XIX. század végére Kína félgymarmati sorba süllyedt. Miután az önerősítési mozgalom hatástalannak bizonyult, Guangxu (光緒) császár (uralk. 1875–1908) amint nagykorú lett, a hatalmát visszavette a régenstanácstól, és 1898. június 11-én nagyszabású, átfogó reformokat vezetett be. A reformok kidolgozásában olyan jelentős államférfiak és gondolkodók voltak segítségére, mint például Kang Youwei (康有為; 1858–1927) és tanítványa, Liang Qichao (梁啟超; 1873–1929). A „száznapos reform” (*wuxu bianfa* 戊戌變法) néven ismertté vált reformkísérlet kudarcát és végét a mandzsu kormány és udvar konzervatív erőinek 1898. szeptember 22-i puccsa jelentette. Leszámoltak a reformok híveivel, Kang és Liang Japánba menekült, a fiatal császár házi őrizetbe került, a tényleges hatalom pedig ismét az özvegy csá-

² A hivatkozott művek címét és könyvészeti adatait lásd az irodalomjegyzékben.

³ Lásd az irodalomjegyzékben Tsou Yung [Zou Rong] neve alatt.

szárné, Cixi (慈禧; 1835–1908) és legfelsőbb bizalmi köre kezében összpontosult. A korrupció és alkalmatlan kormány politikája, valamint a külföldi hatalmak egyre agresszívabb térnyerése szinte törvényszerűen vezetett egy nagyméretű lázadáshullámhoz. Az idegengyűlölet eszméjében fogant, a külföldi befolyás ellen 1899 végén kirobbant bokszerlázaadást – amely nem irányult a mandzsu uralkodóház és kormány ellen – végül a „nyolc nemzet szövetséges hadserege” elnevezésű idegen intervenciós csapatok verték le. Az 1901. szeptember 7-én aláírt „bokszerjegyzőkönyv” eredményeképpen Kína önállósága és életképessége végleg megkérdőjeleződött. Kínába a XX. század úgy köszöntött be, hogy az ország több mint fél évszázada az újabb és újabb hadikárpótlások miatt megoldhatatlan adósságszpirálba kényszerült, az imperialista behatolás megfosztotta az önrendelkezés jogától, a kereskedelmi adók a pénzügyi és gazdasági összeroppanás szélére sodorták, a teljes feldarabolás és a gyarmati sorba süllyedés fenyegetett.

Ebben a kilátástalan és teljesen kiszolgáltatott helyzetben a megújulást követelők egy újabb nemzedéke kezdte hallatni a hangját. Ám ezúttal nem az adókkal megnyomorított, éhínséggel fenyegetett parasztság vagy a vallási alapon szerveződött felkelők spontán forradalma volt készülőben. Az iskolázott, művelt, sokszor világot is látott és a „nyugati” eszmékkel megismerkedett fiatalok jelentkeztek írásaikkal, amelyekben egy megújult, megerősödött és független Kína megvalósításának programját fogalmazták meg. Elképzeléseik gyakran egymásnak is ellentmondók voltak, olykor egymással is vitába kerültek, de mégis ezeknek köszönhetően forrt ki az a szellemi, ideológiai háttér, amely majd az 1911-es forradalomhoz vezetett, és amely véget vetett a mandzsu dinasztia több mint két és fél évszázados hatalmának és vele a több mint kétezer éves monarchia intézményének is. Ezek a XX. század első évtizedében megfogalmazott és formálódó politikai programok váltak az 1912. január 1-én kikiáltott Kínai Köztársaság (Zhonghua Minguo 中華民國) ideológiai alapjává is. A Kínai Köztársaság megszületéséhez vezető forradalmi út során, sőt a köztársaság éveit alatti is kiemelt ideológiai jelentőséget és sajátos fókuszot kapott az ókori kínai mítoszok világából történelmi figurává emelt Sárga Császár.

A Sárga Császár

Jelenlegi tudásunk szerint a Sárga Császár (Huang Di; 黃帝) alakja nem része a legrégebbi kínai mítoszoknak. Sem a legkorábbi írásos emlékeken, az úgynevezett jóslócsontok feliratain (i. e. XIII–XI. sz.), sem a Zhou-dinasztia (Zhou chao 周朝; i. e. 1046 – i. e. 256) első felében keletkezett szövegekben nem bukkan fel a neve. A legkorábbi említésére majd csak a Hadakozó fejedelemségek (Zhanguo shidai 戰國時代; i. e. 403–221) korára datálható szövegekben kerül sor.⁴ A korai szövegek teljes mértékben mitikus alakként mutatják be, sőt olyan leírásokkal is lehet talál-

⁴ Lihui YANG – Deming AN – Jessica Anderson TURNER: *Handbook of Chinese Mythology*, Santa Barbara – Denver – Oxford, ABC-CLIO, 2005, 138.

kozni, amelyekben négyarcú emberi lényként jelenik meg. Az isteni lény fokozatosan öltött magára uralkodói jelleget. Történeti személylé válásában jelentős szerepet játszott „a kínai történetírás atyja”, Sima Qian (司馬遷; i. e. 145/135–86), aki az i. e. 91-re összeállított *Szhi-ji* (史記; „A történetíró feljegyzései”) című művében a kínaiak eredetét mitikus alakok historizálásával mutatja be. A konfuciózus kínai történetírás Kína legkorábbi korszakát a „három fenség és az öt császár” (*san huang wu di* 三皇五帝) korának nevezi, amely az utólagos kronológiai kalkulációk szerint a neolitikor végére, a bronzkor elejére (kb. i. e. 3–2. évezred) tehető. Sima Qian szerint az öt isteni ő, avagy „császár” (*di* 帝) sorában az első a Sárga Császár volt, akinek történetivé formált alakját hús-vér emberként mutatja be. Ő az első uralkodó, akinek a nagy történetíró a teljes genealógiáját és biográfiáját megadja, így tulajdonképpen vele kezdődik a kínai történelem. A Sárga Császárnak és a hozzá hasonlóan viszonylag későn megjelent mitikus alakoknak csak valahol a homályos kezdetek idején, az i. e. 3. évezredben sikerült helyet szorítani a kínai történelem kronológiájában. Arthur Waley ezt így fogalmazta meg: „A kronológia összeállítói ugyanúgy tették őket a távoli múltba, ahogyan a teltházás hangversenyről elképzelt embereket a terem leghátsó részén szokták elhelyezni.”⁵

Mivel a *Szhi-ji* a konfuciózus szemléletű dinasztikus történetírás alapjává és mintájává lett, Sima Qian korai kínai történelemmel kapcsolatban tett állításai egészen a XX. századig nem képezték vita tárgyát. A Sárga Császárra a kínaiak úgy tekintettek, mint az első államszervező uralkodóra, kultúrhéroszra, aki találmányaival, újításaival rendkívül sokat tett azért, hogy a kínaiakat felemelje a környező barbár népek félállati szintjéről.

Albert Terrien de Lacouperie (1844–1894) francia történész az 1894-ben megjelent *Western Origin of the Early Chinese Civilization, from 2,300 B.C. to 200 A.D.* című könyvében, amelyben arra tesz kísérletet, hogy a kínai civilizáció nyugati eredetét bizonyítsa, azt állítja, hogy 4200 évvel korábban egy Mezopotámiából elvándorló közösség alapozta meg a kínai kultúrát. Lacouperie „sino-babilonista” elmélete szerint a Sárga Császár mezopotámiai törzsi vezető lehetett, aki törzsét i. e. 2300 körül Kínába vezette. A sinológusok körében általánosan elutasított hipotézisét 1900-ban két japán történész, Sirakava Dzsiró (白河次郎; 1875–1919) és Kokubu Tanenori (國府種徳; 1873–1950) felkarolta, és a kínai értelmiség körében is ismertté tette. A mandzsuellenes kínai értelmiségiek, akik Kína nemzeti lényegét (*guocui* 國粹) kutatták, saját igényeikre formálva adoptálták a „sino-babilonista” elméletet, és a Sárga Császár küzdelmeiben egyfajta honfoglalás emlékét vélték felfedezni, amelynek eredményeképpen megszületett Kelet-Ázsia legcivilizáltabb népe és birodalma. A Sárga Császár nevében szereplő „sárga” jelentésű *huang* szó és Lacouperie hipotézise nagymértékben járult hozzá a „sárga faj” elméletének kialakulásához.⁶

⁵ Salát Gergely fordítása. Lásd Raymond DAWSON: *A kínai civilizáció világa*, ford. Salát G. és Antóni Cs. Budapest, Osiris Kiadó, 2002, 21.

⁶ DIKÖTTER: i. m. 75–77; Tze-ki HON: „From a Hierarchy in Time to a Hierarchy in Space: The Meanings of Sino-Babylonianism in Early Twentieth-Century China”. *Modern China* 36, 2010/2, 140–147; KASKE: i. m. 341–343.

Fajelmélet és nemzettudat

A reformkísérlet bukását, majd a bokszerlázadást követően Kang Youwei-t és Liang Qichaót egyre több kínai menekült, üldözött vagy önkéntes száműzött követte Japánba. A kínai fiataloknak egy külön intézményt is létrehoztak. Ez volt a Kóbun Gakuin (弘文学院; „Mérhetetlen Tudás Akadémiája”), ahol a XX. század első évtizedében már több mint hétezer kínai hallgató tanult „nyugati” oktatási rendszerben, „nyugati” tudományokat. Ekkor és itt ismerkedtek meg a kínaiak azokkal a kifejezésekkel, amelyeket a modernizálódott japánok addigra már átvettek és adaptáltak. Mint ahogyan Westad megállapítja, a két legjelentősebb fogalom, amelyet a kínai fiatal értelmiségnek meg kellett ismernie és értenie, a „nacionalizmus” és a „köztársasági rendszer” volt.⁷ Mindezekhez elengedhetetlen volt a kínai gondolkodástól idegen, „nyugati” mintára megjelent „nemzet” fogalmának tisztázása. A reformjai során még Kang Youwei sem úgy tekintett honfitársaira, mint egy önálló nemzet tagjaira, és a soknemzetiségű, a közös kultúra által definiált birodalom felbomlására nem is gondolt. A XIX. századi európai nemzetállamok ideálján kiérlelt japán ideológia azonban ekkorra radikálisan ellentmondott ennek. Egészen bizonyos, hogy a Kínai Köztársaság megalakításának szükségességét és annak megvalósítását célzó első konkrét javaslatok megjelenését a japán értelmiségiek inspirálták.⁸ A Japánban tanuló fiatal kínai értelmiség számára az egyik legfontosabb kihívást a kínai nemzet fogalmának definiálása jelentette, amit szerettek volna az anyaországban is minél hatékonyabban elterjeszteni.⁹

A nemzet meghatározását nagyban segítheti, ha egy másik, etnikailag vagy kulturálisan jól elkülöníthető népcsoport kontrasztjában kerül megfogalmazásra. Természetesen ehhez a szembeállításához a legkézenfekvőbb „másik” a mandzsuk volt. A mandzsuk hatalmának megdöntésére törekvő fiatalok korán felismerték, hogy a tervezett forradalom tömegbázisának kiépítéséhez milyen jelentős segítséget jelentene a közös nemzettudat megléte. A forradalmi eszmék formálódásának egyik meghatározó korai alakja, a filológus-filozófus Zhang Binglin (章炳麟; más néven: Zhang Taiyan 章太炎; 1869–1936) egy 1901-es írásában a han kínaiak helyzetét az osztrákok által elnyomott magyarokéhoz hasonlítja:

Ma ötmillió mandzsuk uralkodik több mint négyszázmillió han felett, csak azért, mert a romlott hagyományok ostobává és tudatlanná teszik őket. Ha a hanok egy napon feleszmélnének, akkor a mandzsuk teljesen képtelenek lennének

⁷ Odd Arne WESTAD: *Nyughatatlan birodalom*, ford. Kiss M. Budapest, Antall József Tudásközpont, 2020, 95.

⁸ WESTAD: i. m. 96.

⁹ Michael GASSTER: „The republican revolutionary movement.” In John K. FAIRBANK (szerk.): *The Cambridge History of China. Vol. 10. Late Ch'ing, 1800–1911. Part. 1.* Cambridge – London – New York – Melbourne, Cambridge University Press, 2008, 474–480.

nyugodalmat lelni e birodalomban, éppen úgy, mint az osztrákok Magyarországon vagy a törökök az egykori Kelet-Római Birodalomban.¹⁰

Zhang Binglin az Osztrák–Magyar Monarchiát azonban más kontextusban is példaként említette. Egy 1903-as írásában az önálló Kínai Köztársaság alternatíváját látta a hanok és a mandzsuk kiegyezésében, amit az Osztrák–Magyar Monarchia mintájára gondolt megvalósíthatónak: „Az úgynevezett »mandzsuk és han egyenlőségnek« olyannak kell lennie, mint az Osztrák–Magyar [Monarchiának], ahol két kormányt hoztak létre egyidejűleg, és egy császár uralja őket, ami azután [így] egy dualista monarchia lehetett.”¹¹

Bár több írásában is keményen bírálta Kang Youwei óvatos és visszafogott reformtörekvéseit, még Zhang Binglin is meglehetősen mérsékelt gondolkodónak számított sok más radikális, sőt olykor igen szélsőséges ideológiát hirdető fiatal mellett. A szintén Japánban tanuló Chen Tianhuára (陳天華; 1875–1905) már erősen hatott a szociáldarwinizmus is. Nála a fajok alkotta nemzetközösségeknek a túlélésért vívott küzdelme kiegészült a XVII. századi mandzsuelles nacionalisták, mint például Huang Zongxi (黃宗羲; 1610–1695) és Wang Fuzhi (王夫之; 1619–1692) gondolataival.¹² Ő már egyértelműen „fajokra” (*zhong* 種) osztja az emberiséget, amelyeknek az erőviszonyait ekként vázolja fel az 1903-as, *Hirtelen visszapillantás* (*Meng hui tou*; 猛回頭) című röpiratában:

A világ népességét nagyjából öt fajra lehet osztani: az ázsiaiak nagy része sárga fajú; az európaiak fehér fajúak; az afrikaiak fekete fajúak; a déltengeri szigetek lakói barna fajúak; az amerikai bennszülöttek vörös fajúak. Az öt faj közül a fehér a legerősebb, ezt követi a sárga faj, míg a többi három fajt a fehér faj elnyomja, és hamarosan kipusztulnak. Ezen öt szín alapján különíthető el az öt nagy faj.¹³

Chen a „sárga fajon” (*huangse zhong* 黃色種) belül megkülönbözteti a „han fajt” (*han zhong* 漢種), ahová ténylegesen a kínaiak tartoznak, illetve a „tunguz fajt” (*tonggusi zhong* 通古斯種), ahová a mandzsukat sorolja.

¹⁰ 今以滿洲五百萬人，臨制漢族四萬萬人而有餘者，獨以腐敗之成法愚弄之、錮塞之耳！使漢人一日開通，則滿人固不能晏處於域內，如奧之撫匈牙利、土之御東羅馬也。ZHANG Taiyan 章太炎: *Zheng chou Man lun* 正仇滿論 [„A mandzsuk ellenségeskedés kijavításáról”], 1901. (Elektronikus kiadás, lásd Felhasznált irodalom).

¹¹ 所謂「滿漢平等」者，必如奧匈二國並建政府而統治於一皇，為雙立君主制而後可。ZHANG: i. m. 1903.

¹² KASKE: i. m. 174; Jonathan D. SPENCE: *The Search for Modern China*, New York – London, W.W. Norton & Company, 1991, 301–302.

¹³ 天下的人，自大處言之，約分五種：亞細亞洲的人，大半是黃色種；歐羅巴洲的人，是白色種；阿非利加洲的人，是黑色種；南洋羣島的人，是棕色種；阿美利加洲的土人，是紅色種。五種人中，只有白色種最強，黃色種次之；其餘的三種，都為白色種所壓制，不久就要滅種。此就色面而分出五大種也。CHEN Tianhua 陳天華: *Meng hui tou*; 猛回頭 [„Hirtelen visszapillantás”], 1903. (Elektronikus kiadás, lásd Felhasznált irodalom).

Az emberiség „fajokra” osztása már korábbi kínai szerzőknél is megjelent. A XIX. század végén általában még négy „fajt” különböztettek meg. A Chen által használt és a későbbi szerzők által leginkább preferált „öt faj” elmélete Liang Qichao nevéhez köthető, aki a korábbi négy fajt kiegészítette az amerikai őslakók „vörös fajával”. Az elmélet népszerűségét az is támogatta, hogy az ötös kategorizálás tökéletesen illeszkedett abba a hagyományos kínai világtérképbe, amely öt kontinensben, öt égtájban, öt színben stb. gondolkodott.¹⁴

Chen ebben az írásában a „han faj” kialakulását már a Sárga Császár ötezer évvel korábbi színrelépésétől számítja, aki valamennyi kínai „első őse” (*shizū* 始祖) volt:

Ami a sárga fajt illeti, a tizennyolc tartomány lakói mind a han fajhoz tartoznak. Első ősünk a Sárga Császár volt ötezer évvel ezelőtt, aki északnyugatról érkezett, harcban legyőzte a miao népet, és egyesítette a Középső Birodalmat. Bár mára idegen fajok igázták le, de lakóinak száma több mint négyszázmillió, ami a Föld népességének egynegyede. A mandzsuk a tunguz fajhoz tartoznak, akár csak a Jin-dinasztiabeliek,¹⁵ népességük száma pedig összesen ötmillió.¹⁶

A „sárga fajokhoz” tartozó népek kibékíthetetlenségét a civilizációs különbségekben látja, amelyek leírásakor a vadállati barbárok és a civilizált kínaiak szembenállását hirdető, már az ókorban kialakult hagyományos kínai sémához nyúl vissza:

A mandzsuk, a mongolok, a tibetiek, a xinjiangiak [ti. ujugurok] hajdanán mind a han faj ellenségei voltak, állandóan védekezni kellett ellenük. Ezek a népek mind barbárok, vadak, akár a tigris és a farkas, nem ismerik az illemet és az erkölcsöket, Kínában kutyáknak és birkáknak nevezzük őket, akik sok szenvedést okoztak nekünk.¹⁷

Chen Tianhua egy másik, szintén 1903-ban közreadott röpiratában, amely *A világot felriasztó harang* (*Jing shi zhong* 警世鐘) címet viseli, a fent megismert sémát és logikát követve tesz kísérletet a nemzet fogalmának értelmezésére. Ezt nem túl szerencsés módon a családnév jelentésű *xing* (姓) szó bevezetésével kívánja elérni. Okfejtése, amelynek központjában az azonos családnévhez tartozók egymás iránti szolidaritásaként írja körbe a nemzet fogalmát, meglehetősen ügyetlen és zavaros:

¹⁴ DIKÖTTER: i. m. 46–47.

¹⁵ A Jin-dinasztia (Jin chao 金朝; 1115–1234) a mandzsuk őseinek tartott dzsürcsenek által alapított dinasztia, amely a Kínától elhódított területeken rendezte be birodalmát.

¹⁶ 專就黃色種而言之，則十八省的人，皆係漢種，我始祖黃帝於五千年前，自西北方面來，戰勝了苗族，一統中國。今雖為外種所征服，其人口共四萬萬有餘，居世界人口四分之一。滿洲是通古斯種，金朝亦是此種人，其人口共五百萬。 CHEN: 1903a.

¹⁷ 滿洲、蒙古、西藏、新疆的人，從前都是漢種的對頭，無一刻不隄防他。其人皆是野蠻，兇如虎狼，不知禮義，中國稱他為犬羊，受他等之害不少。 CHEN 1903a.

Még a vadállatok is tudják, hogyan védelmezzék a saját fajukat; a kínaiak azonban még a vadállatokat is alulmúlják. Bizony jól tartja a mondás, hogy „senki nem szereti az idegen családnevűt”. Két különböző családnevű viszálya esetén biztos, hogy mindenki a vele azonos családnevűt segíti, és nem törődik az idegen családnevűvel. Az általános családnevek azonban mind egyetlen családnevűből származnak. A „Han Faj” (Hanzhong) az egyetlen nagy családnev, s a Sárga Császár az egyetlen nagy ősrünk. Mindazok, akik nem a han fajba tartoznak, nem a Sárga Császár leszármazottai. Ők mind egy idegen családnevéhez tartoznak, ezért senkinek sem szabad támogatnia őket. Aki mégis ezt tenné, az megtagadja őst. Aki pedig megtagadja az őst, az csupán egy állat [ti. nem is emberi teremtmény].¹⁸

Dikötter rámutat, hogy a(z általa *race*-nek fordított) *zhong* (種) ekkor „egy olyan fikatív biológiai összetartozás szimbóluma volt, amely a külföldi agresszió idején képes volt áthidalni a regionális szövetségeket, és összekapcsolta a közös származásból eredő lojalitásokat”.¹⁹ A „faj” vagy a „családnev” nemzetség értelemben használt fogalma primitív formában tehát már a nemzet megfogalmazására tett kísérlet. A közársaságpárti korai reformgondolkodók pedig a „fajok” (értsd nemzetek) közötti viszályok alapján egy globális konfliktus vízióját vetítették előre.²⁰ Azonban az általuk elképzelt világforradalom első lépcsőfokát a mandzsuk hatalmának megdöntése, sőt egyes forradalmi gondolkodók szerint a mandzsuk kiirtása jelentette volna.²¹

Ugyancsak Dikötter szerint a nemzet jelölésére mind a mai napig használt *minzu* (民族) összetétel szintén 1903-ban bukkant fel a mandzsuelles, forradalmi újságok hasábjain. Az angol *nation* és a német *Volk* szavakat ekkortól kezdve következetesen a *minzu* kifejezéssel fordítják, amely alatt a kínaiak egy közös területen, egy közös őson osztozó, etnikailag azonos és együttműködő emberek közösségét értették.²²

Meg kell jegyezni, hogy a forradalmi gondolkodók fajcentrikus elmélete és ennek részeként a Sárga Császárnak a „sárga faj” első őseként történő felmagasztalása jórésben a Kang Youwei vezette reformerek jövőképeré adott válaszként született meg. A reformerek ugyanis reformjavaslaik érvényességének történeti hitelét

¹⁸ 禽獸也知各顧自己的同種，中國人真是連禽獸都不如了。俗話說得好，人不親外姓，兩姓相爭，一定是幫同姓，斷沒有幫外姓的。但是平常的姓，都是從一姓分出來的，漢種是一個大姓，黃帝是一個大始祖，凡不同漢種，不是黃帝的子孫的，統統都是外姓，斷不可幫他的。若幫了他，是不要祖宗了。你不要祖宗的人，就是畜生。CHEN 1903b.

¹⁹ DIKÖTTER: i. m. 44.

²⁰ A világforradalmat mint végső célt Zou Rong már műve bevezetőjében megfogalmazza: „Szavaim azon a napon érnek célba, amikor a forradalom hulláma végigsöpör az egész világon...” Eredeti szöveg: 文字收功日，全球革命潮 [...]. Mivel a fordításhoz a szöveg online elérhető változatát használtam, ezért oldalszámra nem tudok hivatkozni. A szöveg a Felhasznált irodalomjegyzék Elsődleges források tételénél megadott linken érhető el. A továbbiakban, amikor Zou Rong művéből idézek, külön hivatkozást nem teszek, az idézett részletek a többi esetben is ezen a linken kereshetők vissza.

²¹ Például Zou Rong maga is ezt vallotta.

²² DIKÖTTER: i. m. 61.

Konfuciusz személyével és a konfuciánus tanítással kívánták alátámasztani. Kang Youwei 1897-ben közre is adta a meglehetősen vaskos, huszonegy fejezetből álló tanulmányát *Konfuciusz reformjairól* (*Kongxi gairzhi kao* 孔子改制考) címen, amelyben Konfuciuszt mint az első jelentős kínai reformert mutatja be. Ennek kapcsán született meg a „tanítás megőrzése” (*baojiao* 保教) programjuk, amely egyfajta kísérlet volt a konfucianizmus nemzeti vallásként történő népszerűsítésére. A reformerek szándéka szerint ez szolgáltatott volna morális ideológiai alapot a másik fontos alaptételüknek, amelyet „a császár megőrzése” (*baobuang* 保皇) néven hirdettek meg, és amelynek célja az volt, hogy Kína államformáját a monarchikus keretek között tartásuk meg. A forradalmi gondolkodók erre válaszul fogalmazták meg a „faj megőrzése” (*baozhong* 保種) programjukat, amelyhez történeti hivatkozásként Konfuciuszszal szemben a Sárga Császárt választották.²³ Ebben az ideológiai környezetben szinte üstökösként jelent meg kérlelhetetlen radikális írásával egy mindössze tizennyolc esztendőes ifjú, aki nem csupán a kínai nemzet fogalmát definiálta, hanem annak történelmi kötelességét, a mandzsuk kiirtását is a megvalósítandó programjának egyik céljaként jelölte ki.

Zou Rong élete

Zou Rong (鄒容; 1885–1905) a Sichuan (四川) tartománybeli Chongqingban (重慶), jómódú kereskedő család gyermekeként született. Még gyerekfejjel megismerkedett a konfuciánus klasszikusokkal és a történeti művekkel. A jó eszű, tehetséges fiatal Chengduban (成都) folytatta tanulmányait, de apja utasítása ellenére sem volt hajlandó részt venni a hivatalos vizsgán, sőt fegyelmi vétségei miatt az iskolából is kicsapták. Már diákfejjel a „száznapos reform” egyik jelentős gondolkodóját, a reformkísérlet kudarcát követően kivégzett Tan Sitongot (譚嗣同; 1865–1898) választotta példaképéül.

Az országot és az uralkodói udvart is megrázó bokszerlábadást követően, 1901 őszén Sanghajba ment, ahol néhány hónapig angol nyelvet tanított, majd Japánba utazott. Japán ekkor már a mandzsu rendszer ellen küzdő, ezért az országból menekülni kényszerülő fiatal kínai értelmiségiek szabad és biztonságos gyülekezőhelyének számított, ahol megismerkedhettek a haladó „nyugati” eszmékkel, és gondolkodhattak, élénk vitákat folytathattak Kína jövőbeni megújulásáról. Egy 1902-es japán iskolai jegyzék szerint Zou Tokióban japán és kínai történelmet, földrajzot és fizikát tanult, de ekkor ismerkedett meg olyan európai szerzők műveivel is, mint John Stuart Mill (1806–1873) vagy Herbert Spencer (1820–1903). Zou Japánban került kapcsolatba több reformgondolkodású, mandzsuelles és forradalom párti kínai menekülttel is. Egy iskolai incidenst követően Japán elhagyása mellett döntött, és 1903 áprilisában a *GJ* kéziratával a poggyászában visszatért Sanghajba. Ekkor ismerkedett meg Zhang Binglinnel, akit lenyűgözött Zou írása, és beajánlotta őt

²³ DIKÖTTER: i. m. 60.

az 1900-ban alapított, kis példányszámban megjelenő, de reformokat hirdető radikális lap, a *Subao* (蘇報) szerkesztőségébe. A lap támogatta Zou írásának megjelentetését, amelyből először szemelvényeket közölt, majd folytatásokban, a Zhang Binglin által írt előszóval együtt teljes terjedelmében is közreadta. Zou nyilvánosságra került röpirata óriási feltűnést keltett és népszerűvé vált. A *Subao* egyik nyári számában a monarchiát megdöntő, az uralkodó felelősségre vonását és a köztársaság megalapítását sürgető írás kiváltotta a mandzsu hatóságok haragját. Az extraterritoriális jogokat élvező Sanghajban azonban nem volt hatáskörük intézkedni, így kérésükre július 29-én a Nemzetközi settlement hatósága vette őrizetbe Zhang Binglint és Zou Rongot, a szerkesztőség működését pedig betiltotta. A mandzsu kormányzat hiába ragaszkodott a két forradalmár kivégzéséhez, a külföldi összetételű bíróság az első tárgyaláson csak életfogytiglani büntetésre ítélte őket, majd a közfelháborodás hatására ezt 1904 májusában Zhang esetében három, Zou esetében pedig két év börtönbüntetésre mérsékelte. A nagy nyilvánosságot kapott tárgyalásnak köszönhetően a *GJ* még szélesebb körben vált ismertté, az ország távolabbi részeire is eljutott. A gyöngye fizikumú Zou a börtönben hamarosan megbetegedett, és valamilyen lázas betegségben 1905. április 3-án, mindössze húsz éves korában elhunyt. Egy évvel később, 1906 áprilisában, a börtönévei alatt a jógácsára buddhizmus megszállott gyakorlójává lett Zhang Binglint kiszabadulásakor hősként ünnepelték. Zhang ezt követően nem sokkal Japánba távozott, és csak 1910-ben tért vissza.²⁴

A Geming jun fajelmélete

A modern szakirodalom Zou Rong 1903-ban megjelent művét jellemzően a bokszerlázadást követő, az oroszok Mandzsúriába történő benyomulása nyomán támadt és megerősödött nacionalizmus szellemi termékeként írja le. Jefimov szovjet–orosz történész szerint „[a]z egész mű lángoló felhívás a forradalomra”.²⁵ Zou a nemzethalál víziójának félelmére alapozva a mandzsukkal ki-ki alapon megvívott forradalomban látja Kína újjászületésének esélyét, vagyis a teljes győzelem szerinte csak a mandzsuk kiirtásával érhető el. Mindezt a gyarmattartó ország elleni világforradalomnak kell követnie, amelyben a gyarmati sorban szenvedő, elnyomott népek a „sárga faj” vezetésével összefognak.

Bár a mű tekinthető egy radikálisan gondolkodó fiatalember forradalmi kiáltványának, azonban hatása és jelentősége okán nem szabad elhallgatni, hogy Zou nacionalizmusa – és a nyomokban már megjelenő internacionalizmusa – a szélsőséges han sovinizmus építőköveiből áll. A *GJ* mandzsuellenes eszmerendszere egy olyan kiérlelt fajelméleten alapul, amelyhez hasonlítható majd csak néhány évtizeddel később, az Európában megjelenő náci ideológiában fogalmazódik meg. Bár

²⁴ Tsou Yung [Zou Rong]: *The Revolutionary Army. A Chinese Nationalist Tract of 1903*, The Hague–Paris, Mouton & Co., 1968, 18–22.

²⁵ G. V. JEFIMOV: *Kína újkori és legújabbkori története*, Budapest, Szikra, 1951, 146.

a szerző szerint a kínai nép szuverenitásához szükséges feltételek között szerepel a parlament felállítása, a nők egyenlő jogai, a szólás- és sajtószabadság, amelyek alapján akár liberális programnak is tarthatnánk a művet, de mindeközben nem szabad megfeledkezni arról, hogy Zou mindezt egy potenciálisan népiertő, szélsőséges etnikai nacionalizmussal támasztotta alá. Elképzelése szerint a leendő Kínai Köztársaság alapját nem az egyén szabadsága képezi, hanem az etnikailag tiszta nemzetállam szuverenitása.

Zou Rong a forradalom ideológiai előkészületeinek alaptételén, miszerint a mandzsu hatalom megdöntéséhez szükséges tömegbázis és összefogás megteremtéséhez elengedhetetlen a hanok nemzetté formálódása, tulajdonképpen nem változtat. Gyakorlatilag az írása épp annyira tekinthető forradalmi petíciónak, mint egy olyan kiáltványnak, amelynek célja, hogy elültesse a hanokban a nemzettudat szükségességét, és hogy rávilágítson, miben is áll a han nemzettudat. Ezt a célt szolgálja már a röpirat célközönségének megszólítására használt fogalom is. A mindössze húszezer írásjegy terjedelmű szövegben nem kevesebb mint 126-szor szerepel a leggyakrabban honfitársként fordított *tongbao* (同胞) kifejezés. Ez azért is különösen figyelemre méltó, mert a szó az eddig említett szerzők egyikénél sem bukkan fel. A Han-kor (i. e. 206/202 – i. sz. 220) óta létező, ’testvér’, ’vérokon’ jelentésben használt összetétel szó szerinti jelentése: ’azonos/közös’ (*tong*) + ’méh(lepény)’ (*bao*). Az addig költői fogalom jelentésköre épp a forradalmi gondolkodók hatására bővült ki a ’honfitárs’, ’nemzettárs’ jelentéssel, amely a kínai gondolkodásban természetesen még így is magában hordozza a vérségi alapon meghatározható, kifejezetten etnikai rokonság képzetét.²⁶

Zou Rong művében ugyan már kilencszer szerepel a *minzu* kifejezés – általában a *huang han minzu* (皇漢民族), vagyis „a fenséges han nemzet” összetétel részeként –, mégsem ezt használja, nem erre alapoz, amikor a nemzettudat mibenlétét fejtegeti. A röpirat második fejezetében Zou megállapítja, hogy: „Honfitársaim, nincs meg bennetek az »ország-természet«! Jaj! Honfitársaim, nincs meg bennetek a »faj-természet«!”²⁷

A filológiai fordításban használt „ország-természet” (*guoxing* 國性) és „faj-természet” (*zhongxing* 種性) magyarázat nélkül aligha érthetők. Az „ország-természet” alatt Zou azt a törekvést, vágyat érti, hogy a hanok saját, szuverén országukban akarjanak élni.²⁸ A szöveg angol fordítója, John Lust bár megoldja, hogy ne terhelje

²⁶ A *tongbao* mint ’testvér(ek)’ jelentésben használt metafora jelenik meg például a XIV. században íródott *Három királyság* (*Sanguo yanyi* 三國演義) című regény 44. fejezetében, ahol Zhuge Jin (諸葛瑾; 174–241) a következőket mondja öccsének, Zhuge Liangnak (諸葛亮; 181–234): „Te és én egy anyától születünk, ugyanaz a mell táplált minket, mégis más urat szolgálunk, és sohasem találkozunk.” Eredeti kínai: 我今與你同胞共乳，乃各事其主，不能旦暮相聚 (kiemelés tőlem). Horváth Olivér Péter és Németh Bálint fordítása, lásd *Három királyság*. II. köt. Ford. HORVÁTH Olivér Péter és NÉMETH Bálint, Budapest, Caeta Könyvkiadó, 2020, 75; az eredeti szöveg: *Sanguo yanyi* 44. (a *Chinese Text Project* online változatának elérését lásd Felhasznált irodalom).

²⁷ 我同胞無國性! 哀哉! 我同胞無種性! Zou 1903.

²⁸ Tsou: i. m. 65.

külön értelmező kommentárral ezt a mondatot, de az általa használt „hazafiasság” (*patriotism*) csak részben fedti le a kifejezésnek a szerző eredeti szándéka szerinti jelentését. A *zhongxing* („faj-természet”) kifejezést Lust *racial feelings* formában fordítja. Zou ezzel a kifejezéssel valójában a „nemzettudat” fogalmát akarta jelölni. Vagyis azon sajnálkozik, hogy honfitársaiban nincs meg a „nemzettudat” vagy „nemzeti öntudat”. Láthatjuk tehát, hogy a nemzet fogalmát Zou is a „faj” szóval jelölt etnikai rokonságból vezeti le.

A fentebb idézett másik szerző, Chen Tianhua még nem tisztázta a „fajokon” belüli hierarchiát, és így, a „családnév” (*xing*) bevonásával együtt is meglehetősen elnagyolt, zavaros végeredményt kapott az olvasó. Zou nála már jóval alaposabb. A forradalmi fajelmélet szempontjából kulcsfontosságú „sárga faj” (*huang zhong* 黃種) esetében műve negyedik fejezetében részletes, tételes osztályozás található. Nála a hierarchia a következőképpen áll össze: „faj” (*zhong* 種) – „rassz” (szó szerint: „emberfaj”; *renzhong* 人種) – „etnikum” (*zu* 族) – „ember” (*ren* 人). Figyelmet érdemel, hogy Zou Rong már ismerhette a magyarok által a XIX. század második felében kiérlelt ázsiai hun (*xiongnu* 匈奴)–hun–magyar etnogenezis elméletét, legalábbis erre utal az, hogy a „sárga faj” nemzetei között a magyarokat is szerepelteti. Zou felosztása tehát a következő:

1. kínai rasszok (*Zhongguo renzhong* 中國人種)

1. 1. hanok (hanzu 漢族) vagy kínaiak (zhongguoren 中國人)
1. 2. koreaiak (chaoxianren 朝鮮人)
1. 3. szíámiai (xianluoren 暹羅人)
1. 4. japánok (ribenren 日本人)
1. 5. tibetiek (xizangren 西藏人)
1. 6. egyéb kelet-ázsiai embercsoportok

2. szibériai rasszok (*Xiboliya renzhong* 西伯利亞人種)

2. 1. mongolok (mengguzu 蒙古族)
  2. 1. 1. mongolok (mengguren 蒙古人)
  2. 1. 2. mandzsuk (manzhouren 滿州人)
  2. 1. 3. szibériaiak (xiboliyaren 西伯利亞人; a régi tatárok (dadaren 韃靼人)
  2. 1. 4. egyéb közép- és észak-ázsiai embercsoportok
2. 2. törökök (tu'erqizu 土耳其族)
  2. 2. 1. törökök (tu'erqiren 土耳其人)
  2. 2. 2. magyarok (xiongyaliren 匈牙利人)
  2. 2. 3. egyéb európai sárgafajúak

A Sárga Császár mint nemzeti szimbólum a Geming jun-ben

A Japánba menekült forradalmi gondolkodású, ifjú kínai értelmiséghez tartozó történész és filológus Liu Shipai (劉師培; 1884–1919) lehetett az, aki nemcsak azt állította, hogy a mitikus Sárga Császár a kínaiak első őse, de az 1903-as *Sárga Császár kronológiája* (*Huang Di jinian lun* 黃帝紀年論) című tanulmányában születésének dátumát (i. e. 2711) is kiszámította, amelyet a kínai időszámítás origójául jelölt ki. A hagyományos kínai időszámítást, amely mindig az éppen regnáló császár trónra lépésétől kezdve tartotta számon az időt, a köztársaságpárti forradalmi gondolkodók a dinasztiaival együtt szerették volna a feledés homályába száműzni. A Kínára törő imperialista hatalmak által használt Gergely (vagy „nyugati”) naptár (*xili* 西曆 vagy *gongli* 公曆) bevezetése az érthető érzelmi és ideológiai okok miatt épp ilyen elfogadhatatlan volt a számukra. Liu maga erről így ír:

Minden nemzetnek fel kell kutatnia az eredetét. Ki az én négyszáz milliós han fajom alapítója? Ez bizony a Sárga Császár, Xuanyuan.²⁹ A Sárga Császár volt az első ember, aki létrehozta a civilizációt, és utat nyitott a négyezer éves fejlődésnek. Ezért ha a Sárga Császár nyomán akarunk haladni, akkor a Sárga Császár születésének [dátumát] kell az időszámításunk kezdetétől kijelölni.³⁰

Tanulmányának egy másik részében arra, hogy az új, forradalmi időszámítás alapjául a Sárga Császár születési dátumát kell kijelölni, azt is indokul hozza, hogy a reformerek saját naptárjuk kezdő dátumaként Konfuciusz születésének évét jelölték ki.³¹

A Sárga Császár életrajzi dátumainak kiszámítására már korábban is történtek kísérletek, és Liu után is többen korrigálták, ezért az több változatban is létezett. 1903-tól kezdve a forradalmi kiadványok és újságok már a Sárga Császár valamelyik új elmélet szerinti kronológiájára alapozva tüntették fel a dátumot.³²

A GJ-ben még nem a Sárga Császárhoz kapcsolt kronológiával találkozunk, azonban a mitikus uralkodó alakja olyan hangsúlyosan szerepel, hogy vitathatatlannul jelentős része volt a „han faj”, sőt a „sárga faj” közös őstől való származtatását valló hit elmélyítésében.

²⁹ A *történetíró feljegyzés*ben (*Sbi ji* 史記) olvasható életrajz szerint a Sárga Császár eredeti családneve (*xing* 姓) Gongsun (公孫) a személyneve (*ming* 名) pedig Xuanyuan (軒轅) volt. Ezzel szemben más forrásban az szerepel, hogy a Sárga Császár a Xuanyuan nemzetségből (*sbi* 氏) származott. Lásd DAI Yi 戴逸 – GONG Shuduo 龔書鐸 (szerk.): *Zhongguo tongshi: xuesheng caitu ban* 中國通史—學生彩圖版 [„Kína átfogó története: illusztrált kiadás diákoknak”], 1. köt., *Sbiqian, Xia, Shang, Xizhou* 史前 夏 商 西周 [„Történelem előtt korok, Xia, Shang és Nyugati Zhou”, javított kiadás], Hongkong, Zhineng jiaoyu chubanshe 智能教育出版社, 2003, 33.

³⁰ 凡一民族，不得不溯其起原。為吾四百兆漢種之鼻祖者誰乎？是為黃帝軒轅氏。是則黃帝者，乃製造文明之第一人，而開四千年之化者也。故欲繼黃帝之業，當自用黃帝降生為紀年始。 Marc Andre MATTEN: *Die Grenzen des Chinesischen: Nationale Identitätsstiftung im China des 20. Jahrhunderts*, Veröffentlichungen des Ostasien-Instituts der Ruhr-Universität Bochum 58. Wiesbaden, Harrassowitz Verlag, 2009, 98.

³¹ DIKÖTTER: i. m. 73.

³² DIKÖTTER: i. m. 72–73.

A GJ harmadik fejezetében Zou Rong Kínát az első ősnak (*sbizu* 始祖) nevezett Sárga Császártól származó örökségnek nevezi, a kínaiak (*szhongguoren* 中國人) kötelességéről pedig így vall:

Kínát a kínaiak Kínájának kell tekinteni. Kína földje első ősünktől, a Sárga Császártól töretlen sorban, gyermekekről unokákra öröklődött ránk. Ez a föld szülte, nevelte, etette és ruházta őket. Együtt kell megőriznünk anélkül, hogy másoknak átengednénk. Vannak idegen fajú, alsóbbrendű népek, akik Kínánkra teszik a kezüket, és megsértik fenséges han nemzetünk minden jogát. Honfitársaim, feladatunk, hogy kiűzzük őket, és akár az életünk árán is helyreállítsuk jogainkat.³³

Láthatjuk, hogy ebben a részben a „fenséges han nemzet” (*buang han minzu* 皇漢民族) áll szemben az „idegen fajú, alsóbbrendű népekkel” (*yizhong jian zu* 異種賤族), vagyis a mandzsukat kizárja a Sárga Császár közvetlen örökségéből. Ennek a kizárásnak, kirekesztésnek a gyakorlati eszközét is megnevezi. Rögtön a mű elején, az első fejezetben a barbár idegen és a civilizált kínai hagyományos szembeállítását alapul véve nyilatkozik erről:

Söpörjük el a sok évezredes zsarnokság minden formáját, töröljük el a sok évezredes rabszolgaság valamennyi formáját, irtsuk ki a furcsa szörgúnyás, agancsot viselő mandzsuk ötmilliós fáját, mossuk le a kétszázhatvan évnyi kegyetlenség mérhetetlen szégyenét, hogy Kína hatalmas földje megtisztuljon, hogy a Sárga Császár leszármazottai mind Washingtonná legyenek, s akkor halottaink újra életre kelnek, előjönnek a pokol tizennyolc bugyrából, fölszállnak a harminchárom mennyei palotába, hogy valóra váljon a pompás és végtelen, a legmagasztosabb és legfenségesebb, az egyedülállón, páratlanul egyetlen és rendkívüli célunk, amelyet úgy neveznek, hogy Forradalom!³⁴

Zou Rong a második fejezet egyik szakaszában még érzékletesebben mutatja be a kínaiak felett zsarnokoskodó mandzsuk alacsonyabb rendű barbár voltát:

Honfitársaim, amit ti ma dinasztíának, kormánynak vagy császárnak neveztek, azt egykor *yi*, *man*, *rong* és *di* barbároknak, hunoknak vagy tatároknak nevez-tük. Ezek a Shanhaiguanon túl³⁵ élő törzsek nem ugyanabból a fajból származtak, mint a Sárga Császárunk jeles leszármazottai. Földjeik mocskosak, népük

³³ 當知中國者，中國人之中國也。中國之一塊土，為我始祖黃帝所遺傳，子子孫孫，綿綿延延，生於斯，長於斯，衣食於斯，當共守而如替。有異種賤族，染指於我中國，侵佔我皇漢民族之一切權利者，吾同胞當不惜生命，共逐之以復我權利。

³⁴ 掃除數千年種種之專制政體，脫去數千年種種之奴隸性質，誅絕五百萬有奇被毛戴角之滿洲種，洗盡二百六十年殘慘虐酷之大恥辱，使中國大陸成乾淨土，黃帝子孫皆華盛頓，則有起死回生，還命反魄，出十八層地獄，升三十三天堂，鬱鬱勃勃，莽莽蒼蒼，至尊極高，獨一無二，偉大絕倫之一目的，曰“革命”。

³⁵ Shanhaiguan (山海關) a Nagy Fal legkeletibb kapuja a mai Hebei (河北) tartományban.

birkaszagú fajzat, szívük a fenevad szíve, szokásaik gyapjas (állatok) szokásai, az írásuk nem azonos a miénkkel, a nyelvük nem azonos a miénkkel, az öltözékük nem azonos a miénkkel [...].³⁶

Zou Rong a demokratikus forradalmat hirdető többi fiatal kínai értelmiségihez hasonlóan forradalmi modellje alapjául a „nyugati” világban a XVIII–XIX. században lezajlott forradalmakat és szabadságharcokat vette. Zou szerint Kína megtisztulását egy olyan forradalom hozhatja el, amely során a Sárga Császár leszármazottai mind az Észak-Amerikát a gyarmati sorból kiszakító George Washingtonokká (1732–1799) lesznek. A buddhizmusból merített, a kínai népi vallásosságban közismert és népszerű „tizennyolc szintű pokol” (*sbiba ceng diyu* 十八層地獄) és „harminchárom mennyei palota” (*sansbisian tiantang* 三十三天堂) említésének nyilvánvaló célja, hogy a forradalom magasztosságát spirituális szintre emelje, jelentőségét metafizikai síkon is érvényesítse.

Amikor Zou Rong azt állítja a történeti barbár népekről, hogy nem ugyanabból a „fajból” származnak, mint a Sárga Császár jeles leszármazottai, a han kínaiak, látványosan ellentmondásba kerül saját fajelméletével. Azonban nyilvánvaló, hogy nem a „sárga fajból” (*huangzhang*) rekesztette ki őket, hanem csak a hierarchikusan felépülő rendszer második szintjét alkotó „rasszok” (*renzhang*) tekintetében különíti el őket. Erre utal az is, hogy a különbséget nem etnikai, hanem olyan civilizációs okokban látja, mint az eltérő szokások, öltözék, a nem kínai anyanyelv vagy a nem kínai írás használata.

Arra azonban, hogy a kétféle „rassz” (*renzhang*) – a kínai és a szibériai – között létezik bizonyos etnikai különbség is, a negyedik fejezet egyik szakasza világít rá:

A mandzsuk nem házasodnak össze velünk, ezért még mindig a Sárga Császár tiszta és makulátlan leszármazottai vagyunk. Egy családban mindig megvan a kölcsönös vonzalom és szeretet, de az idegenek iránt ez nem így van, s ennek oka az érzelmekben [keresendő]. Honfitársaim, hogyan viselhetitek el ezt a legnagyobb szégyent, hogy tudtok egy fikarcnyi érzelmet sem mutatva tétlenek maradni?³⁷

A *GJ*-ben jelentős hangsúlyt kap a kínaiak rabszolgasorba (*nuli* 奴隸) kényszerítésének érzékletes bemutatása. Zou az ötödik fejezetben pontos kalkulációt végez azzal kapcsolatban, hogy az ókor végétől kezdve hány esztendő telt el a kínaiak az „idegen fajok” rabszolgáiként:

³⁶ 吾同胞今日之所謂朝廷，所謂政府，所謂皇帝者，即吾疇昔之所謂曰夷、曰蠻、曰戎、曰狄、曰匈奴、曰韃靼；其部落居於山海關之外，本與我黃帝神明之子孫不同種族者也。其土則穢壤，其人則羶種，其心則獸心，其俗則羶俗，其文字不與我同，其語言不與我同，其衣服不與我同 [...].

³⁷ 滿洲人與我不通婚姻，我猶是清清白白黃帝之子孫也。夫人之于家庭，則莫不相親相愛，對異性則不然，有感情故耳。我同胞豈忍見此莫大之奇辱，而無一毫感情動於中耶？

Nekünk, kínaiaknak nincs történelmünk. Az úgynevezett „huszonnégy történelmi mű”³⁸ valójában a rabszolgák monumentális története. A Han-kor végétől a napjainkig eltelt 1700 évből Kína teljes területén 358 éven át, a Sárga-folyótól északra fekvő területeken pedig 759 évig idegen fajok rabszolgái voltunk. Jaj, ti Sárga Császár leszármazottai, hogyan engedhettétek meg, hogy honfitársaitok rokonai más népek rabszolgájává legyenek, s hogy örökölt földjeinket átengedték nekik? Hányszor történt ez meg?³⁹

A hatodik fejezetben a szerző ugyanezt a gondolatot veti fel, de immár kiegészítve a nemzethalál víziójával:

Nem óhajtom újra és újra elismételni, hogy az országhatárainkon belül a mandzuk rabszolgái vagyunk, s szenvedjük zsarnokságukat, míg kívülről a hatalmak zaklatnak minket, s így kétszeresen is rabszolgák vagyunk. A tét most az, hogy elpusztítják-e, kiirtják-e fajunkat. Ezért kell hát a Sárga Császárunk szent han fajának támogatnia a függetlenségi forradalmat.⁴⁰

Ebben a szakaszban találkozhatunk azzal a gondolattal, hogy a meghirdetett forradalom célja a függetlenség, a szuverenitás (*duli* 獨立) visszaállítása.

Zou a harmadik fejezetben a „nyugati” mintát követve fejti ki, hogy az egyenlőség (*pingdeng* 平等) és a szabadság (*zìyou* 自由) az emberrel született alapvető jogok (vö. a francia forradalom idején hangoztatott *liberté* és *égalité* fogalmakkal). A szerző szerint a konfuciánus történelmi hagyomány által a Yao és Shun császárok nevével fémjelzett mitikus aranykorban mindezt még tiszteletben tartották, azonban az eredeti kínai ethosz idővel devalválódott, amit az alacsonyabb rendű, idegen fajok kihasználtak:

Mindenkinek ismernie kell a szabadság és az egyenlőség jelentőségét. Nincs senki, aki ne lenne szabad születéskor, s nincs olyan, aki ne lenne egyenlő. Kezdetben nem volt olyan, hogy király vagy szolgálja. Yao, Shun, Yu és Ji⁴¹ azért tudták teljesíteni honfitársaik iránti kötelességüket, azért tudták a legnagyobb hasznot

³⁸ A „huszonnégy történelmi mű” (*Ersbisi shi* 二十四史) a dinasztikus történelmi művek gyűjteménye, amely kínai történelmet a mitikus kezdetektől a XVII. századi Ming-dinasztia uralkodásának végéig terjedő időszakot tárgyalja, összesen mintegy 3213 kötetben.

³⁹ 中國人無歷史，中國之所謂二十四朝之史，實一部大奴隸史也。自漢末以迄今日，凡一千七百餘年，中國全土，為奴隸于異種者，三百五十八年；黃河以北，為奴隸于異種者，七百五十九年。嗚呼！黃帝之子孫，忍令率其嫡親之同胞，舉其世襲之土地，為他族所奴隸者，何屢見而不一。

⁴⁰ 吾不惜再三重申詳言曰：「內為滿洲人之奴隸，受滿洲人之暴虐，外受列國人之刺擊，為數重之奴隸，將有亡種殄種之難者，此吾黃帝神明之漢種，今日倡革命獨立之原因也。」

⁴¹ Mitikus ősök, uralkodók. Yao (堯) a Sárga Császár ükunokája volt, aki a hagyomány szerint kb. i. e. 2333-tól kb. i. e. 2234-ig uralkodott, majd a trónját átengedte Shunnak (舜; uralk. kb. i. e. 2233 – kb. i. e. 2184). Shun átadta az uralkodás jogát az árvizek szabályozásában sikeres Yunek (禹; uralk. i. e. 22–21. sz.), aki megalapította a Xia-dinasztiát (Xia chao 夏朝) és Ji (稷) vagy Houji (后稷; „Kölesherceg”) a Zhou-dinasztiát megalapító Zhou (周) törzs isteni őse.

biztosítani számukra, mert alázatosan tisztelték a honfitársaikat. Ezért honfitársaink képviselőként tekintettek rájuk, uralkodóként tisztelték őket, valójában azonban nem voltak mások, mint egy szervezett testület vezetői, és az egyenlőség és a szabadság természetes módon érvényesült. A későbbi nemzedékek azonban nem értették ezt meg. Megszámlálhatatlan közellenség, önkényúr, hírhedt rabló és hatalmas haramia jutott pozícióba, elragadták a tömegek vagyonát és sajátjukká tették, egyetlen család magántulajdonává változtatták. Királyi és császári címeket adományoztak maguknak, hogy végül az égalattiban senki ne élvezhesse az egyenlőséget és a szabadságot. Dzsingisz kán, [Aisin] Gioro Fulin (ti. Shunzhi császár)⁴² és mások, az alsóbbrendű nomád népek, behatolhattak Kínába, úrrá válhattak, megszegyenítve első ősünket, a Sárga Császárt a Kilenc Forrásban.⁴³ Honfitársaim, ezért a forradalom célja ma az, hogy elűzzük a ránk telepedett idegen fajt, hogy megöljük mindet, akik uralkodnak rajtunk, hogy visszanyerjük természetes jogainkat.⁴⁴

Mivel a kutatásom során a Sárga Császár szerepét vizsgálom, ezért a *GJ* azon szövegrészeire fókuszáltam, amelyekben a mitikus kultúrhérosz neve felbukkan. A fentebb bemutatott szemelvények alapján jól körvonalazható, hogy a *GJ* szerzője, a tizennyolc esztendőös Zou Rong a „nyugati” republikánus, liberális eszmék hatása alatt kidolgozott forradalmi programjában milyen szerepet szánt a Sárga Császárnak. Zou a Sárga Császár személyét a sajátos fajelméletének fókuszpontjába állítja. Szerinte a „sárga faj” legelső őse indoka és egyben bizonyosága is a han nemzet ősi voltának, és egyben környező barbár népekkel szembeni felsőbbrendűségnek is.

Korábban megjegyeztem, hogy a köztársaságban gondolkozó forradalmi ifjak, a reformerek által történelmi legitimációként választott Konfuciuszal szemben emelték ki a Sárga Császár személyét a mítoszok világából, és történelmi valóságának hangsúlyozásával kívánták bizonyítani nemzetformáló fajelméletüket. Mindez azonban korántsem jelenti azt, hogy a forradalmi gondolkodók megtagadták vagy elvetették volna Konfuciusz tiszteletét. Zou Rong a *GJ*-ben bár csak egyetlen egy szakaszban (a 2. fejezetben) említi az ókori bölcsét, de akkor is a tisztelet hangján szól róla, és arra tesz utalást, hogy a mandzsuk épp Konfuciusz szülőföldjét engedték át a németeknek:

⁴² Aisin Gioro Fulin (kínaiul: 愛新覺羅福臨; 1638–1661), más néven Shunzhi (順治) császár, a mandzsuk Qing-dinasztia első császára, aki 1644-től haláláig uralkodott.

⁴³ A „Kilenc Forrás” (Jiuyuan 九原), más néven „Sárga Forrás” (Huangquan 黃泉) a holtak birodalma a hagyományos kínai világképben. Az itt történő említésére arra utal, hogy a Sárga Császárt holtában is megszegyenítik, ti. meggyalázzák az emlékét.

⁴⁴ 人人當知平等自由之大義。有生之初，無人不自由，即無人不平等，初無所謂君也。所謂臣也。若堯、舜，若禹、稷，其能盡義務于同胞，開莫大之利益，以孝敬于同胞，故吾同胞視之為代表，尊之為君，實不過一團體之頭領耳。而平等自由也自若。後世之人，不知此意，一任無數之民賊、獨夫、大寇、巨盜，舉眾人所有而獨有之，以為一家一姓之私產，而自尊曰君，曰皇帝，使天下之人無一平等，無一自由，甚至使成吉思汗、[愛新]覺羅福臨等，以遊牧賤族，入主我中國，以羞我始祖黃帝於九原，故我同胞今日之革命。當共逐君臨我之異種，殺盡專制我之君主，以復我天賦之人權。

Kínában nincs ember, aki ne hatalmas szentként tisztelné Konfuciuszt. A qufui Konfuciusz-templomról is mindenki tudja, hogy az a szertartások és az a zene birodalma, a civilizáció földje. Tisztelete sohasem fog meginogni, ahogy Jézusé sem Jeruzsálemben. Most azonban a gaz mandzsuk átengedték Jiaozhou-t a németeknek, és arra kérték őket, hogy rombolják le Yao, Shun, Yu, Tang, Wen, Wu és Zhou hercege tanításainak földjét,⁴⁵ hogy egyetlen élő ember se maradjon ott. Ez Konfuciusz szent szülőföldje, ahová nem tolazkodhat be senki. Ha e szent birodalom négyszázmillió népe civilizálatlanná válik és barbárságba süllyed, az kinek a bűne?⁴⁶

Vagyis Zou Rong nem vitatja, hogy Konfuciusz személye a kínai nép civilizált (*jiaobua* 教化) voltának bizonyosága és záloga, nála a „sárga faj” első ősenek tekintett Sárga Császár nem áll szemben Konfuciuszsal. A részletből az olvasható ki, hogy a szerző szerint a kínai nemzet fogalma két fundamentumon áll: a „faji”, etnikai alapú származástudaton és a civilizációs sajátosságon. Előbbit a Sárga Császár, utóbbit pedig Konfuciusz személye szimbolizálja. E logikát követve Zou Rong szélsőséges radikalizmusa abban nyilvánul meg, hogy nem engedi meg, sőt említést sem tesz arról, hogy az úgynevezett sinizáció hatására az eredetileg nem kínai népek is a kínai nemzet közösségének tagjaivá válhatnak. Még csak említést sem tesz arról a két és fél évszázados folyamatról, amelynek hatására a mandzsu uralkodók nemcsak az államigazgatást helyezték konfuciánus alapokra, de maguk is meggyőződéses konfuciánussá válva rendkívül sok tekintetben járultak hozzá a kínai műveltség gazdagításához. Ő a mandzsukat továbbra is a hagyományos történetírói toposzokkal jellemzett vad, barbár népként látatja, akiknek egy szent forradalom során történő kiirtása mintegy elégtételt is jelenthetne a civilizált kínaiak több ezer éves, minden egyéb barbár néptől elszenvedett megaláztatására és sérelmére.

⁴⁵ Az első japán–kínai háborút (1894–1895) követően Németország kihasználva Kína tehetetlen és kiszolgáltatott helyzetét, 1897 végén annektálta a Shandong tartománynál található Jiaozhou-öblöt (Jiaozhouwan 膠州灣), és a szárazföldi területeken is kiváltságokat, előjogokat (vasútépítési koncessziót, bányászati és kereskedelmi jogot, hadsereg állomásoztatásának jogát stb.) csikart ki magának. Shandong tartomány egészét – ahol Konfuciusz szülőfaluja, Qufu (曲阜) is található – hagyományosan Konfuciusz szülővidékének tartják. A mondatban a szerző a már tárgyalt mitikus személyeken kívül említi még Tang, Wen, Wu és Zhou hercege nevét. Tang (湯, más néven Cheng Tang 成湯; kb. i. e. XVI. sz.) a Shang-dinasztia (Shang chao 商朝; i. e. XVI. sz. – i. e. 1045) első uralkodója volt, Wen király (Wen Wang 文王; i. e. 1152–1050) és a fia, Wu király (Wu Wang; 武王) a Zhou-dinasztia alapító ősei voltak, míg Zhou hercege (Zhou Gong 周公; i. e. XI. sz.) Wu király öccse volt, aki hűséges és bölcs tanácsadóként segítette testvérét, majd annak halála után unokaöccsét is az uralkodásban. Konfuciusz mindhármukat mélyen tisztelte.

⁴⁶ 中國之有孔子，無人不尊崇為大聖人也。曲阜孔子廟，又人人知為禮樂之邦，教化之地，拜擬不置，如鄧酈之耶路撒冷也。乃賊滿人割膠州於德，而請德人侮毀我堯、舜、禹、湯、文、武、周公道教之地，生民未有。神聖不可侵犯之孔子之鄉，使神州四萬萬眾，無教化而等倫於野蠻，誰之罪歟？

Konklúzió

Zou Rong egyike volt azon fiatal kínai értelmiségieknek, akik a XX. század első évtizedében határozott vízióval rendelkeztek Kína jövőjéről. Az új Kína megteremtésének módját társaihoz hasonlóan ő is egy nacionalista alapokon szerveződő forradalomban látta. Zou fiatal kora ellenére rendkívül jól érezte a társadalmi, politikai megújulást vágyó tömegek lelkiületét, ismerte gondolataikat és beszélt nyelvüket. Gyűjtő hangú, forradalmi kiáltványának korabeli népszerűsége a kérlelhetetlenül őszinte szókimondásában rejlik. Az uralkodó mandzsú dinasztiaival szemben nem csak a kiegyezést, a kompromisszumot utasította el, de a tömegek nemzeti érzésének felszítását épp a mandzsuk elleni gyűlöletre alapozta. A mandzsukat nem csupán a korábbi kétszázhatvan év alatt a kínaiak által elszenvedett megaláztatásért, elnyomásért, az elhibázott külpolitikájuk miatt bekövetkezett hanyatlásért tette felelőssé, de sajátos fajelméletére alapozva az alacsonyabb rendű, idegen barbár népek leszármaszottaiként, örökösüként mutatta be őket. Véleménye szerint a mandzsuk olyan civilizálatlan barbárok, akikkel szemben teljes mértékben indokolt a kínaiak több ezer éves történelmi ellenszenvé, megvetése és gyűlölete. Zou Rong „nemzetfogalmának” értelmezését a civilizált kínai és az állati tulajdonságokkal felruházott, civilizálatlan barbárok szembeállítására alapozta. Üzenete a modern értékelés szerint bár meglehetősen demagóg, a korban mégis közérthető és könnyen elfogadható volt.

Zou művének, a *Geming jun*nek az újszerűsége nem a felhasznált toposzok eredetiségében rejlik. A Sárga Császárról már mások is kimondták, hogy a kínai nemzet „első őse”, különböző kontextusokban és változatokban a „sárga faj” elmélete is készen volt, és a nemzeti, függetlenségi forradalom győzelme által kivívott demokratikus köztársasági rendszer ideája sem Zou fejéből pattant ki. Ő azonban a radikális, szélsőségesen rasszista programjában mindezeket olyan formába gyúrta, amely épp az idegengyűlöletre alapozva meglehetősen hatékony eszköznek bizonyult a nemzettudat felélesztéséhez.

A *GJ*-ben a történelmi alakként szerepeltetett mitikus Sárga Császár személye a kínai nemzet megszületésének szimbóluma. A Sárga Császár szakította ki nemzetét abból a félállati sorból, amelyben Zou szerint a mandzsuk megrekedtek. A Sárga Császár teremtette meg azokat a civilizációs feltételeket, amelyekre alapozva műveltség tekintetében Konfuciusz minden nemzetek fölé emelte a kínaiakat. Zou üzenete, hogy aki a Sárga Császár leszármazottja és a kínai nemzethez tartozik, annak morális és „faji” kötelessége bevégezni a kínaiak évezredes harcát a barbárok ellen. Nála a mandzsuk kiirtása egyben a barbároktól való végleges megszabadulás záloga. Azt pedig, hogy a barbárok többé ne fenyegethessék a kínaiakat, csak a monarchia intézményének ledöntése, a demokratikus és liberális alapokra helyezett köztársaság biztosíthatja.

1911-ben valóban lezajlott a sokak által vágyott és sokat tervezett forradalom, 1912-ben pedig megszülethetett a köztársaság is, de korántsem a Zou Rong által a *GJ*-ben lefektetett alapokon. A „Kínai Köztársaság atyja” (Zhonghua Minguo

guofu 中華民國國父), Szun Jat-szen (Sun Yixian 孫逸仙 vagy Sun Zhongshan 孫中山; 1866–1925) bár annyira nagyszerűnek tartotta a *GJ*-t, hogy a forradalom ügyét támogató pénzadományt gyűjtő nyugati körútja során több ezer példányt osztott szét belőle a külföldön élő kínaiak körében, de a megalakult köztársaság nemzeti ideológiájának meghirdetésekor szakított Zou Rong kirekesztő radikalizmusával. Ő sem tudott elszakadni a faji alapú kategóriáktól, de abban hitt, hogy a „nemzeti összeolvadás” (*minzu ronghe* 民族融合) révén az etnikai különbségek ellenére is megvalósítható a többnemzetiségű köztársaság nemzetté formálása.⁴⁷ 1912-ig csupán a han kínaiak ősének tekintették Sárga Császárt. Az 1912-es alkotmány, amely kinyilvánította az „öt nemzetiség egységét” (*wu zu gonghe* 五族共和), vagyis a hanok, a mandzsuk, a mongolok, a muszlimok és a tibetiek egyenrangúságának eszményét, kiterjesztette a Sárga Császár ősatyá stáuszát valamennyi, a Kínai Köztársaság területén élő etnikumra.⁴⁸

Az 1911-es forradalom után a Sárga Császár iránti tisztelet továbbra is általános maradt a kínaiak körében. A köztársasági kormány által 1912-ben bevezetett bankjegyekre a Sárga Császár képmása került.⁴⁹ 1911 és 1949 között összesen tizenhat állami szertartást végeztek a Sárga Császár mint „a kínai nemzet alapító ősatyja” (*zhonghua minzu shizu* 中華民族始祖) tiszteletére, s mindemellett „az emberi civilizációt megalapító ősatyának” (*renwen shizu* 人文始祖) is nevezték.⁵⁰

Felhasznált irodalom

Elsődleges források

- CHEN Tianhua 陳天華: *Meng bui tou*; 猛回頭 [„Hirtelen visszapillantás”], 1903a, zh.wikisource.org/wiki/猛回頭 (utolsó hozzáférés: 2022. 08. 22.).
- CHEN Tianhua 陳天華: *Jing shi zhong* 警世鐘 [„A világot felriasztó harang”] 1903b, zh.wikisource.org/wiki/警世鐘_(1903年) (utolsó hozzáférés: 2022. 08. 22.).
- Sanguo yanyi* 三國演義 [„A három királyság regényes története”], ctext.org/sanguo-yanyi/ens (utolsó hozzáférés: 2022. 08. 22.).
- ZHANG Taiyan 章太炎: *Zheng chou Man lun* 正仇滿論 [„A mandzsu ellenségeskedés kijavításáról”], 1901, zh.m.wikisource.org/zh-hant/正仇滿論 (Utolsó hozzáférés: 2022: 08. 27.).
- ZHANG Taiyan 章太炎: *Bo Kang Youwei lun geming shu* 駁康有為論革命書 [„Vita Kang Youwei A forradalomról című könyvével”], 1903, zh.m.wikisource.org/zh-hant/駁康有為論革命書 (Utolsó hozzáférés: 2022: 08. 27.).

⁴⁷ James LEIBOLD: „Competing Narratives of Racial Unity in Republican China From the Yellow Emperor to Peking Man”. *Modern China*, 32/2, 2006. április, 183–184.

⁴⁸ Li LIU: „Who were the ancestors? The origins of Chinese ancestral culture and racial myths”. *Antiquity* 1999, 73 (281), 609.

⁴⁹ LIU: i. m. 608–609.

⁵⁰ Uo.

ZOU Rong 鄒容: *Geming jun* 革命軍 („A forradalmi hadsereg”), 1903, ctext.org/wiki.pl?if=gb&res=386287 (Utolsó hozzáférés: 2022: 08. 27.).

Másodlagos források

- DAI Yi 戴逸 – GONG Shuduo 龔書鐸 (szerk.): *Zhongguo tongshi: xuesheng caitu ban* 中國通史—學生彩圖版 [„Kína átfogó története: illusztrált kiadás diákoknak”], 1. köt., *Shiqian, Xia, Shang, Xizhou* 史前 夏 商 西周 [„Történelem előtt korok, Xia, Shang és Nyugati Zhou”] (Javított kiadás), Hongkong, Zhineng jiaoyu chubanshe 智能教育出版社, 2003.
- DAWSON, Raymond: *A kínai civilizáció világa*, ford. Salát G. és Antóni Cs. Budapest, Osiris Kiadó, 2002.
- DIKÖTTER, Frank: *The Discourse of Race in Modern China*, Oxford, New York etc., Oxford University Press, 2015.
- DUARA, Prasenjit: *Rescuing History from the Nation: Questioning Narratives of Modern China*. Chicago–London, The University of Chicago Press, 1995.
- GASSTER, Michael: „The republican revolutionary movement.” In John K. FAIRBANK (szerk.): *The Cambridge History of China. Vol. 10. Late Ch’ing, 1800–1911. Part. 1*. Cambridge – London – New York – Melbourne, Cambridge University Press, 2008, 463–534.
- Három királyság*. II. köt. Ford. HORVÁTH Olivér Péter és NÉMETH Bálint. Budapest, Caeta Könyvkiadó, 2020.
- HON, Tze-ki: „From a Hierarchy in Time to a Hierarchy in Space: The Meanings of Sino-Babylonianism in Early Twentieth-Century China.” In *Modern China* 2010, 36 (2), 136–169.
- JEFIMOV, G. V.: *Kína újkori és legújabbkori története*. Budapest, Szikra, 1951.
- KARL, Rebecca E.: *Staging the World: Chinese Nationalism at the Turn of the Twentieth Century*. Durham – London, Duke University Press, 2002.
- KASKE, Elisabeth: *The Politics of Language in Chinese Education, 1895–1919*. Sinica Leidensia, Vol. 82. Leiden and Boston, Brill, 2008.
- LEIBOLD, James: „Competing Narratives of Racial Unity in Republican China From the Yellow Emperor to Peking Man.” In *Modern China*. Volume 32 Number 2. April 2006, 181–220.
- LIU, Li: „Who were the ancestors? The origins of Chinese ancestral culture and racial myths.” In *Antiquity* 1999, 73 (281), 602–613.
- MATTEN, Marc Andre: 2009. *Die Grenzen des Chinesischen: Nationale Identitätsstiftung im China des 20. Jahrhunderts*. Veröffentlichungen des Ostasien-Instituts der Ruhr-Universität Bochum 58. Wiesbaden, Harrassowitz Verlag.
- SPENCE, Jonathan D.: *The Search for Modern China*. New York–London, W.W. Norton & Company, 1991.
- Tsou Yung [ZOU Rong]: *The Revolutionary Army. A Chinese Nationalist Tract of 1903*. Bevezetés és fordítás: John LUST, The Hague–Paris, Mouton & Co., 1968.

YANG, Liuhui – AN, Deming – TURNER, Jessica Anderson: *Handbook of Chinese Mythology*, Santa Barbara – Denver – Oxford, ABC–CLIO, 2005.

WESTAD, Odd Arne: *Nyughatatlan birodalom*, ford. KISS M. Budapest, Antall József Tudásközpont, 2020.

Rezümé

1911-ben a Kínát uraló mandzsu Qing-dinasztiát (1644–1911) forradalom döntötte meg, amely egyben a monarchikus államformának is véget vetett. A forradalom ideológia előkészítésében aktívan részt vevő fiatal értelmiség felismerte, hogy a tömegbázis megteremtésének hatékony eszköze a nemzetépítés. A köztársaságpárti, forradalmi fiatal értelmiség a legenda Sárga Császár (Huang Di) személyét találta a legalkalmasabbnak arra, hogy őt „első ősnek” megtéve, nemzeté kovácsolja a hanok tömegét. A han nemzet fogalmát elsősorban és szükségszerűen az elnyomó mandzsu nemzettel szemben igyekeztek definiálni és elmagyarázni, amelynek során kiérlelődött egy sajátos kínai fajelméleti rendszer. Tanulmányomban ezt a jelenséget kísérem nyomon Zou Rong (1885–1905) 1903-ban megjelent forradalmi röpirata alapján.

Kulcsszavak: Kína, nemzetépítés, Sárga Császár, fajelmélet, Zou Rong

Abstract

Nation-building with a racial theory of mythical origin. The figure and role of the Yellow Emperor in Zou Rong's pamphlet: The Revolutionary Army

In 1911, the Manchu Qing dynasty (1644–1911) was overthrown by a revolution, which also ended the monarchical government in China. Actively participating in the preparation of the ideology of the revolution, the young intellectuals realized that nation-building was an effective means of creating a mass base. The pro-republican, revolutionary young intelligentsia found the legendary Yellow Emperor (Huang Di) to be the most suitable figure to forge the mass of Han people into a nation, making him the “first ancestor”. They tried to define and explain the concept of the Han nation primarily and necessarily in opposition to the oppressive Manchu nation, during which process a peculiar Chinese racial theory system matured. This article studies this process based on the revolutionary pamphlet published in 1903 by Zou Rong (1885–1905).

Keywords: China, nation-building, Yellow Emperor, race theory, Zou Rong